

Kerék-Bárczy Szabolcs:

Ünnepi beszéd

American University, Washington, D.C., 1997. március 16.

A magyar nemzet 1848 márciusában mélyet sóhajtott, és úgy döntött, hogy kézbe veszi sorsát egyszer s mindenkorra. Királyi jóváhagyással az országgyűlésnek felelős kormány alakult, amely rövid idő alatt számos olyan döntést hozott, amely elindította a modern polgári fejlődést Magyarországon. A magyar függetlenség eszméje is egy pillanatra diadalmaskodni tudott, hogy aztán számos rendezetlen politikai kérdés miatt, illetve külső beavatkozás hatására kevesebb, mint másfél éves küzdelem után elbukjon.

Amikor ma visszatekintünk szabadságharcunkra, akkor ezt évszázados elemzések és tapasztalatok birtokában tehetjük, az utókor fejszóváló vagy büszke tartású bölcsességével. Én arra ösztönözném az itt jelenlévőket és kortársainkat, hogy hideg fejjel, tárgyilagosan tekintsünk hátra, és úgy fogjuk fel az akkor lejátszódott eseményeket és követett politikát, mint a ma zajló folyamatok távoli, de mégis szerves előzményeit s a jövő gyökereit. Így tehát engedjék meg, hogy néhány párhuzamot vonjak a vizsgált korok között, felvázoljam, hogy milyen környezetben, milyen fontos feladatokkal is kell megbirkóznunk manapság, hogy egy olyan jövőt tudjunk építeni, melybe szívesen vezetjük gyermekeinket, unokáinkat.

Sokan elemezték a „magyar lelket”, amikor kudarcok okait firtatták. A márciusi örömujjongásban a józan Széchenyi a Pesti Hírlapban a következőképpen óv: „[...] most egyedül saját viszálkodásunk okozhat bajt. [H]a e régi hajlamunkat, hogy mindig csak első akarunk lenni [...] nem bírjuk fékezni [...], akkor igaz, bizonyosan indulunk veszünk elébe. Arra figyelek: a nyert kincsek vajon miképp lehet úgy rendezni, miszerint ne csak a magyarok, de szomszédaink se jöjjenek bármily zavarba.” S a szabadságról úgy vélekedik, hogy azt „sok, kivált olyas, ki ahhoz még nem szokott, abban keresi, hogy [...] azt tehesse, mi neki tetszik, mire kedve csosszan. És – mondja Széchenyi – éppen megfordítva [...] a szabadságot rám nézve úgy meg akarom óvni, mint másokra is kiterjeszteni.”

S itt máris elérkeztünk egy fontos ponthoz, amely hosszabb vizsgálódást igényel. Amikor döntéseket hozunk, akkor ezt oly módon célszerű megtenni, hogy szándékaink és környezetünk realitásai összhangba kerüljenek, vagyis hogy okos helyzetértékeléssel és előrelátással olyan kompromisszumokat legyünk képesek hozni, melyek előre viszik ügyünket. Beláthatjuk, hogy az egyik legfontosabb kérdésben, a nemzetiségekkel összefüggő álláspont kialakításában a forradalom vezetői enyhén szólva vitatható álláspontra jutottak, illetve nem jutottak. Egy soknemzetiségű, számos problémától feszített birodalomban, mely külső környezete részéről nem számíthatott sok rokonszenvre, ez nagy hiba volt, még akkor is, ha a kisebbségek irányában a világ más országaiban is a klasszikus nemzetállami eszme és gyakorlat uralkodott.

Egy másik lényeges kérdés, hogy szabadságküzdelmünk tiszta eszméi iránt milyen mértékben tudunk az adott kor keretei között szimpátiát kelteni. Bár forradalmak viszonylag váratlan robbanások, az azt megelőző reformmozgalmak, s a szabadságharc alatti magyar elképzelések

nem igazán találtak utat a hasonló eszméket saját hazájukban felkaroló, befolyásos külhoni tényezők felé. Egyszóval nem működött szisztematikus magyar diplomáciai tevékenység még annyira sem, amennyire lehetséges lett volna. Kossuth későbbi emigrációs utazásai természetesen táplálták a magyar szabadságeszme lángját, de akkor már megszilárdult az osztrák belpolitikai helyzet, és újra érvényesült a nagyhatalmi erőegyensúly relatív békét fenntartó és status quóra törekvő ereje.

A fenti két gondolat ismerősen csenghet a huszadik századi füleknek is, hiszen amiről szó van az nem más, mint az ország belső állapota, közvetlen környezete és a távolabbi világpolitikai realitások közötti összefüggés problémaköre. Hogyan hozható ez a három politikai dimenzió egy síkba az ország gyarapodása érdekében? Ez a kérdés nagyon aktuális ma is.

Erről gondolkodott az az ember, akit én politikai géniusznak neveznék, ha lenne ilyen kategória: a Haza Bölcsője, Deák Ferenc. Deákot kevesebbszer emlegetik manapság, talán részben azért, mert a kiegyezés, az egyedül értelmes kompromisszum összetettségét nehezebb megértenie a felületes szemlélőnek, mint a hangos, mégoly jóhiszemű s a maga idejében életmentő csatakiáltásokat. Sógorához írt levelében Deák mélyen aggódva a következőket írja 1848. március végén: „Az ország állapota nyugtalanító; ott fenn nem tudják megszokni a dolgok új rendjét, [...] Pesten pedig minden órán tarthatni valamely indulatos, meg nem fontolt, s a hazát veszélyeztető zendülés kitörésétől. [...] Hazánk talán nagyobb veszedelemben soha nem volt. Oroszok nyomnak-e el bennünket, vagy ismét az ausztriai hatalom, vagy talán a legborzasztóbb anarchia: ezt csak Isten tudja! minden pillanatunk bizonytalan.”

Deák, aki csak rábeszélésre vállalt tárcát a Batthyány-kormányban mindig óvatosabb volt, mint a fegyveres harcot egyedüli lehetséges megoldásként támogatók. Abból a szempontból nem volt a forradalom vezéralakja, hogy nem állt a felkelés élére. Természetesen a magyar szabadság elkötelezett híve volt, de a nemzeti öngyilkosság, a remény nélküli mézszárlások elkerülésének fontosságára hívta fel a figyelmet. Egyértelműen a forradalom gyermeke volt azonban abból a szempontból, hogy józanságával, realitásérzékeléssel a legfontosabb kapcsot jelenthette a későbbi gazdasági és társadalmi felemelkedéshez azáltal, hogy a forradalomban játszott szerepe, a későbbi passzív ellenállásban tanúsított vezető ereje és erkölcsi tartása tárgyalóasztalhoz kényszerítette az addig a kemény kéz politikáját folytató udvart. Más szavakkal: őt is a forradalom és szabadságharc élménye emelte magasra és tette hitelessé és évtizedekre legfontosabb politikai igazodási ponttá a közvélemény és a közélet szemében.

Politikai alapfilozófiáját a már említett sógorához, Tarányi Józsefhez 1861-ben írt egyik levelében így összegzi: „[...] politikában nem való az álmodozás, azoknak ébren kell lenni.”

A Deák Ferenc által megálmodott és vezetésével megkötött kiegyezés számomra egyike a Szent István utáni magyar történelem kisszámú olyan dokumentumának, amelyet inkább jogi erőre emelet eszmerendszernek lehetne nevezni, s amelynek minden elemét a józan előrelátás hatotta át: volt határozott jövőképe, alapja és felépítménye, de ugyanakkor teret is engedett a feleknek megfelelő alkuk megkötésére. És ami a legfontosabb: a magyar nemzeti érdekeket szolgálta. Ezt az állítást nem gyengítheti az az érv, hogy nem volt tökéletes a megállapodás; természetesen nem, mint ahogy nem létezik tökéletes és örökérvényű a világon más területen sem.

Deák nagyszerűségét én abban látom, hogy felismerte Magyarország szerepét a Monarchián belül és súlyát az európai politikai térben. Követeléseit úgy tudta érvényesíteni, hogy kinyitotta hazánk határait a szó legteljesebb értelmében, és megteremtette a valódi reformok megindulásának a feltételeit. Némi túlzással azt is állíthatjuk, hogy az első világháborúig nem is annyira a külső körülmények – amelyekre pedig az előtt és azóta is egyfolytában és szinte kizárólagosan hivatkozunk –, hanem parlamenti rendszerünk és belső politikai kultúránk szabtak csak gátakat a még nagyobb fejlődésnek. Vagyis Széchenyi elemzése, mely szerint magunk vagyunk saját magunk legnagyobb ellenségei, igaznak bizonyult.

A Mai magyar helyzet sok szempontból kísértetiesen hasonlít a száz esztendővel ezelőttihez. Ma azonban még inkább, mint azelőtt tárgyilagosan kell szemlélnünk a világot és ezen belül hazánk helyzetét, mert olyan folyamatok zajlanak körülöttünk, amelyek igenis károkat is okoznak, de amelyek segítségével fel is emelhetjük saját magunkat. Másként fogalmazva: az eddigitől eltérően új gondolkodásmódra van szükség Magyarország jövőjével kapcsolatban, amely hazánk mint szuverén állam érdekrendszerét egyeztetni össze az integratív intézmények által meghatározott nemzetközi közösség érdekeivel.

A világot a globalizáció fogalomkörén keresztül célszerű elemeznünk. A globalizáció azt jelenti, hogy a robbanásszerű technikai-technológiai fejlődés lebontotta a nemzeti határokat a különféle források és termékek mozgása előtt. Mivel az emberi természet, a célok, a szándékok és a motivációk alapvetően nem változtak az évezredek során, ezért most is az a legfontosabb kérdés, hogy hogyan lehet úgy termelni, az erőforrásokat úgy áramoltatni és a produktumot úgy értékesíteni, hogy az ezen folyamatokban anyagilag érdekelt befektetései maximálisan megtérüljenek. Ebben semmi meglepő nincs.

A nagyhatalmak változatlanul igyekeznek ebben a folyamatban vezető szerepet játszani. Fejlődésüket csak úgy tarthatják fenn, ha további expanzióval új piacok felé nyitnak, tehát ha előre menekülnek. Visszavonulásuk közvetlen gazdasági hátrányokkal járna, és azzal a biztonságukat esetlegesen veszélyeztető következménnyel, hogy gyengeséget sugároznának versenytársaik és ellenségeik felé. Ebben a status quóban mindenek előtt az Egyesült Államok érdekelt. Most megkérdőjelezhetetlen hegemoniája azonban olyan kihívások előtt áll, amelyek Kína, Japán, az egyesült Európa és más feltörekvő országok és térségek felől jelentkeznek, valamint az orosz helyzet bizonytalanságából, a közel-keleti stabilitás törékenységéből, illetve az ott megkívánt állandó készenlétből, a nonprolifерáció és a terrorizmus veszélyeiből fakadnak.

Az igazi probléma ott kezdődik véleményem szerint, hogy mindezek a folyamatok csak nehezen követhetők nyomon, vagyis hogy az ugyancsak globalizálódó természeti-ökológiai és túlnépesedéssel összefüggő gondok és fegyveres konfliktusok már egyre kevésbé hatékonyan kezelhetők globális méretekben. Hogyan érhetjük el azt, hogy ne csak az erőforrások áramoljanak a nagy befektetők irányába, de a felelősség maga is igazságosabban kerüljön elosztásra? És ami még ennél is fontosabb: ebben a rendszerben hogyan érvényesülhetnek az egyes államok sajátos érdekei? Vagyis hogyan hozhatóak összhangba a globalizációból fakadó előnyök az egyes nemzetállamok egymástól gyakran eltérő céljaival?

Ebben rejlenek azok a lehetőségek, amelyeket Magyarország a saját javára is kihasználhat. A globalizációs tendenciákat mi nem tudjuk megállítani, azokból nem tudunk kimaradni. És nem is kell, mert akkor elveszítjük azokat az előnyöket, amelyeket a táguló világ nyújt az egyes országoknak. Úgy kell reagálnunk a nemkívánt hatásokra, hogy megosztjuk a feladatokat és a felelősséget a különféle integrációs központokkal, így míg részeseivé válunk a globalizációból fakadó hatékonyságnövelő és ezáltal fejlődést ösztönző folyamatoknak, és közösen orvosoljuk a csak általunk már kezelhetetlen kríziseket, ezen közben igyekszünk megőrizni egyéni karakterünket sokszínű kultúránk és nyelvünk ápolásával és geostratégiai helyzetünkéből fakadó sajátos érdekeink érvényesítésével. Vegyük észre, hogy ez a törekvés érvényesül akár az Egyesült Államok, de az Európai Uniót alkotó államok és maga az Unió egésze esetében is. Tehát a nemzetállamok védelmi reakciói, szuverenitásuk fenntartására irányuló törekvéseik és a további globalizáció értékeit is teremtő folyamatainak összegeztetése ma már napirenden van szerte a világban.

Magyarország is sokat tehet azért, hogy ezt a gyakorlatot érvényre juttassa. Ehhez természetesen az szükséges, hogy a magyar közélet maga is megértse a világfolyamatokat, majd megértesse azokat a közvéleménnyel. Mindenek előtt azt kell látnunk, hogy a globalizáció és nemzeti szuverenitás egymás mellett élése nem pusztán a nagyhatalmak, az erősek privilégiuma, hanem a ma kis és gyenge államok számára is az egyetlen lehetőség a tényleges érdekérvényesítésre és kultúrájuk hosszú időre szóló tovább élésére. Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy legyintsünk a globalizáció expanziós törekvéseire, mint ahogy azzal a luxussal sem rendelkezünk, hogy lemondjunk a nemzetközi közösség tagjaként is sajátos érdekeink érvényesítéséről.

Amikor néhány további gondolatot ismertetek Magyarország jövőjével kapcsolatban, akkor ezt a következő alapelvek figyelembevételével teszem. Először is Magyarország Európa, ezen belül is a nyugati értékrendszer és kultúra szerves része. Ez a közhelyszerű megállapítás nem is annyira triviális a mai magyar vitázók számára. Másodszor – mint már említettem – az ország jövőjéről ma csak józanul szabad gondolkodni úgy, hogy a magyar értékek, mindenek előtt nyelvünk által befolyásolt és geopolitikai helyzetünk által meghatározott, egymással logikus kapcsolatban lévő érdekek rendszerét fektetjük le. Harmadszor, az így kialakított érdekeket igyekszünk képviselni Magyarországon a választások útján megszerzett hatalomban és külföldön intenzív diplomáciai tevékenységgel és aktív szerepvállalással a nemzetközi intézményekben.

Így tehát az alapvető nemzeti értéket és általános célt, vagy ha úgy tetszik jövőképet, melyből a konkrét érdekek következnek a következőképpen tudnám megfogalmazni: Magyarország biztonságát, szuverenitását jelenleg és a jövőben csak a demokrácia talaján álló, szociális piacgazdaságot építő, társadalmilag erős és nemzeti létében öntudatos, az euro-atlanti politikai, gazdasági és biztonsági intézmények aktív tagjává váló, a szomszédos országokkal a hasonló értékeken alapuló és a kölcsönös érdekeket figyelembe vevő állami lét biztosíthatja. Mindezen elvek leginkább úgy érhetőek el, ha Magyarország békés, a kelet-közép-európai térség integrációját és stabilitását meghatározni és jelentékenyen befolyásolni képes központjává válik.

Mindebből egy sor, jól strukturálható, rangsorolható érdekekből, hozzájuk rendelt célokból, feladatokból, ezekkel kapcsolatos problémákból és a problémák felszámolására irányuló

feladatokból álló összetett rendszer következik. Ez egy bonyolult, de jól felvázolható kép, ha úgy tetszik koordinátarendszer.

Ha megfigyelik, szóhasználatom nem véletlenül hasonlít a mindenkori hivatalos amerikai és általában nyugati retorikához. Hiszen alapvető fontosságú, hogy ne csak Magyarországon értessük meg és fogadtassuk el ezt az elemi célrendszert, hanem külföldön is. Ehhez azonban meg kell találnunk a mindenki számára érthető, közös nyelvet. Leginkább azáltal válik a fenti és részletes vitát igénylő gondolatmenet újszerűvé, hogy rendszerbe foglalva kibővíti, és részleteiben magyarázza hazánk törekvéseit, így nem csak mélyebb tartalommal, de a kivitelezés során új stílussal is jelentkeznek az érdekek. Struktúrája pedig azt az üzenetet hordozza, hogy az érdeke az alapvető nemzeti érték, mint általános jövőkép nyomán jönnek létre, s nem csak úgy önmagukban jelentik apróbb célok zavaros halmazát.

El kell érünk, hogy Magyarország ne csak követője, kiszolgálója, de haszonélvezője is legyen a globalizációnak. Ezért az infrastruktúra, telekommunikáció, pénzügyek terén katalizátorként kell működnünk térségünkben, amely biztosítja számunkra azt is, hogy politikai és biztonságpolitikai értelemben a lehető legstabilabb partnerek legyünk a nemzetközi közösségben. Vagyis nemcsak a retorika, de a gyakorlat szintjén is híd szerepet kell betöltenünk országok, térségek és kultúrák között, mely szerepre földrajzi helyzetünk és sokszínűségünk amúgy is predesztinál bennünket. Stratégiai együttműködésre kell törekednünk szomszédainkkal, amely azt jelenti a napi politikai és kulturális kapcsolatokban, hogy miközben saját nemzeti érdekeinket érvényesítjük, egyúttal egymást is segítjük kétoldalú, regionális, kontinentális és nemzetközi szinten is, mert egymásra utaltságunk és a mindannyiunkat érő hatások következményei egyénileg nem kezelhetőek eredménnyel.

Ezekben a törekvésekben minden, magát bármilyen oknál fogva magyarnak valló honfitársunkra szükségünk van. Ennek alapja az, hogy mi ugyanazon jogokat biztosítjuk saját kisebbségeinknek, követelünk minden magyarnak, és a magyarságot sehol nem tekintjük alku tárgyának. Sőt, a magyarokra bárhol, ahol élnek, mint stratégiai partnerekre számítunk és építünk érdekeink érvényesítése során.

Mindezt nem tehetjük gazdasági és műveltségi felemelkedés nélkül. A szakadék nem szűkül Magyarország és a Nyugat között, ezért szükségünk van arra az esélyre, amelyet az Európai Unió biztosíthat számunkra. Kívülállásunk az euro-atlanti intézményeken lemaradásunkat növelné, és megfosztana bennünket azoktól a biztonsági garanciáktól is, melyek a nálunknál fejlettebb országokat segítségnyújtásra kötelezik esetleges válságok idején. Az azonban komoly elemzést igényel, hogy intézményes kapcsolódásunkat milyen ütemű és szintű jogi és egyéb tartalmi kapcsolatbővítés követi.

Mindez a Nyugat és intézményeik érdeke is, hiszen országunk esetleges destabilizálódása az egész térségre kihatással lehet, amely nemhogy terhet venne le, hanem terhet rakna az erőt így is sokfelé-megosztó-összpontosító Nyugat vállára. De hogyan várhatjuk el barátainktól a támogatást, ha mi magunk nem teszünk meg mindent sorsunk javítása érdekében? Hogyan vegyenek bennünket komolyan, ha hiányzik belőlünk az alapvető öntudat, a nemzeti tartás, amely kis és nagy államokat jellemez Amerikától Hollandián át Koreáig?

Éppen ezért elérkezett az idő, hogy sarkunkra álljunk! Ez belső viszonyaink tekintetében azt jelenti, hogy az értelmiség aktív részvételével vitát indítunk valódi nemzeti érdekeinkről; kialakítjuk azt a kínálatösztönző gazdaságpolitikát, amely az öntudatos polgárok egyéni és közösségi felelősségére és tisztességes munkájára épít, és pozitív életszemléleten keresztül valódi fejlődést biztosít; nemzeti oktatási, művelődési programon keresztül biztosítjuk a jövő generációin keresztül azt, hogy minden hazajusson a világból, ami gazdagíthat bennünket, és minden a világ nyelvére lefordítva eljusson máshová, hogy ott teremtsen értéket és kölcsönös megértést.

A pusztítás négy évtizede után éppen itt az ideje, hogy az 1990-ben megkezdett, majd megrekedt, az igényességen alapuló, erkölcsi tartásra épülő, a belső fejlődés és külső kapcsolatrendszerek harmóniáját, vagyis a nemzeti érdekek teljes összhangját megteremtő folyamatok beinduljanak, illetve újra lendületet kapjanak.

A teendőkről még sokat fogunk vitatkozni. Ez természetes is, sőt egyenesen kívánatos. Éppen ezért szükséges, hogy néhány félreértést tisztázzunk, hogy legalább a minimális konszenzus feltételei megteremthetőek legyenek a magyar társadalomban. Az egyik azzal a kérdéssel kapcsolatos, hogy milyen mértékben kell ma, illetve kellett volna hét esztendővel ezelőtt radikális lépéseket tennünk, vagyis hogy a rendszerváltoztatást politikai értelemben milyen intenzitással kellett volna megindítani.

1990-ben Antall József megértette a deáki gondolkodásmódot, és alkalmazta is a gyakorlatban. Világosan látta, hogy a magyar társadalom nincsen felkészülve holmi „tavaszi nagytakarításra”, mert a lakosság számára a kommunista uralom nem olyan mértékű elnyomást jelentett, mint a többi hasonló sorsú országban. Nem is lehetett volna megvalósítani ezt, hiszen akkor gyakran korábbi elvtársaknak kellett volna elbocsájtaniuk egymást. Ne felejtjük el, hogy a pártállam állampártja – vezetőik bevallása szerint – milyen tudatosan helyezte el saját, „szalámitechnikán” nevelkedett kádereit a fiatal ellenzéki mozgalmakban. Az egykori ügynökök egyike-másika ma vezető politikus, s némelykor a leghangosabban követeli a közélet megtisztítását. Az antalli döntést igazolják utólag a második szabad választásokon hozott döntések is.

A másik félreértés a magyar társadalom, a szavazók döntéseivel kapcsolatos. Magyarország jogállam, ahol az emberek értékeik alapján és érdekeiknek megfelelően választják meg vezetőiket. A választások ma nálunk demokratikus folyamatok. Az emberek azért szavaznak valakire, mert maguk nem tudnak vagy nem akarnak közvetlenül részt venni az ország irányításában, tehát racionális döntéssel másokat bíznak meg érdekeik és értékeik képviselésével. Így tették 1990-ben, így '94-ben is, és ilyen racionális döntést fognak hozni jövőre is. A politikus felelőssége az, hogy alternatívákat kínáljon a választóknak, vagyis hogy az egyéb közvéleményformálókkal és -közvetítőkkal együtt üzeneteiket megfelelően kommunikálva eljuttassák az emberekhez. Az úgynevezett kommunizmus mindannyiunk öröksége, nemcsak az úgymond arctalan tömegé, de a közélet szereplőié is. Tehát ha az emberek nem szánk íze szerint döntenek, akkor el kell gondolkodni azon, hogy ennek mi lehet az igazi oka.

A harmadik félreértés és tévhit az előbbiből fakad, és a magyar politikai paletta letisztulásával kapcsolatos. Teljesen világos, hogy a mai kormánykoalíció nem alkalmas az általam is

fejtegetett jövőkép felvázolására. Nevetséges képtelenség és korlátolt cinizmus, hogy olyanok ígérnek erkölcsi megújulást, akik az ország jelenlegi helyzetének előidézésében évtizedeken keresztül aktív és nagyon sok esetben saját maguk számára profitáló szerepet játszottak. Viszont már nem könnyű azt mondanunk, hogy aki ennek az ígérethalmaznak bedől, az mind ostoba. Hiszen hol van az az ellenzék, amely világos programot mutatna fel és azt megfelelően kommunikálná? Olyan programot, amely számításba veszi a társadalom állapotát, belső adottságainkat, a külső tényezőket, és ezeket közérthető formában ismertetné az ország lakosságával, s ezzel egyidőben ugyanezt a programot a világ nyelvén közvetítené a nemzetközi porondon is?

A mai ellenzék a jelenlegi formájában nem tud teljeskörű összefogást produkálni. Ez azonban logikus következménye a különböző programoknak, világszemléleteknek és politikai kultúráknak. Éppen ezért szükséges minimális konszenzusra törekedni a nemzet érdekeivel kapcsolatban, és demokratikus együttműködésre vagy együttélésre a politikai és a szellemi közéletben. Ha ezt nem tesszük, akkor a jelenlegi posványosodási folyamat tovább zajlik, és a felemelkedés egy újabb történelmi esélyét veszítjük el.

Az előbb néhány tévhitről szóltam, de ne ringassuk magunkat ködös álomba olyan illúziókkal, hogy a helyzet megváltoztathatatlan! Nagy átkunk az egymásra mutogatás, az értékzavar, az örökös ellenségkeresés. Széchenyi úgy tudott liberálisként értékeket teremteni, hogy eközben konzervatívként élen járt a nemzet erkölcsi megújulásának és gazdasági felemelésének mozgalmában. Deák a maga eszközeivel képes volt harcolni az ellenséggel, amikor ott volt az ideje, s nem keresett ellenséget ott, amikor tiszta fejjel kellett a nemzet jövőjéről döntenie. És kell-e folytatnom a sort?

Amire ma szükségünk van az a közös gondolkodás, tartalmas vita és nagyon sok munka, amely során az értékekből teremtett erkölcsi alapokra képesek leszünk olyan érdekrendszer építeni, amelynek gyakorlati alkalmazása, megvalósítása képes lesz fölemelni és XXI. századi értelemben szuverén tenni az országot. Ez jelenti ma számomra az igaz hazafiságot és nem a könnye szemmel lemondó, meghajolva behódoló vagy szélsőségesen ripacszkodó magatartás. Mert üres fecsegés az az úgynevezett érv, amely külső és belső körülményekre hivatkozik, hogy miért nem lehet helyzetünkön változtatni. Realitásérzékből fakadó következetességgel, bátor elszántsággal, de egyszersmind hittel és az ország és lakosai iránti kellő alázattal és tisztességgel igenis végrehajtható ez a feladat. Az 1848-as forradalom szabadságeszméje és Deák műve is ezt bizonyítja, s ebből merítsünk erőt az előttünk álló, jövőformáló küzdelmekhez!